

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11836216>

XORIJIY PEDAGOGIK AMALIYOTDA FANLARARO ALOQALARNING ROLI

Hasanov Halim

Buxoro davlat universiteti

“Musiqqa ijrochiligi va madaniyat” kafedrası o‘qituvchisi

***Annotatsiya.** Maqolada horijiy olimlarning tadqiqotlarida fanlararo aloqadorlik tushunchasining ta’lim tizimidagi ahamiyati, umumta’lim maktablarida fanlarni o‘qitishda fanlararo aloqadorlikni tashkil etishning dolzarbligi haqida fikr yuritilgan. Fanlararo aloqadorlikni dars jarayonida qo‘llashni samarali jihatlari, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan. Xorijda dalillarga asoslangan pedagogikaning rivojlanishi munosabati bilan fanlararo o‘qitishning afzalliklarini ham tarannum etuvchi, ham kamchiliklarini, shu bois amalga oshirish samarasizligini tahlil qiluvchi nashrlarni alohida ta’kidlash joiz.*

***Kalit so‘zlar:** fanlararo, integratsiya, integratsiyalashgan kunlar, integratsiyalashgan haftalar, maktab, falsafa - adabiyot, matematika - tabiiy fanlar, zamonaviy ta’lim, multidisipliner, fanlararo va metadisiplinar yondashuvlar.*

РОЛЬ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЗАРУБЕЖНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ

Хасанов Халим

преподаватель кафедры

«Музыкальное исполнительство и культура»

Бухарского государственного университета

***Аннотация.** В статье обсуждается значение понятия междисциплинарности в системе образования в исследованиях зарубежных ученых, а также важность организации междисциплинарности в преподавании предметов в общеобразовательных школах. Анализируются эффективные аспекты, преимущества и недостатки использования межпредметной коммуникации в ходе урока. В связи с развитием доказательной педагогики за рубежом стоит отметить публикации, в которых как восхваляются*

преимуществ междисциплинарного обучения, так и анализируются его недостатки, а значит, и неэффективность его реализации.

Ключевые слова: *междисциплинарность, интеграция, интегрированные дни, интегрированные недели, школа, философия - литература, математика - естествознание, современное образование, мультидисциплинарный, междисциплинарный и метадисциплинарный подходы.*

THE ROLE OF INTERDISCIPLINARY RELATIONS IN FOREIGN PEDAGOGICAL PRACTICE

Hasanov Halim

teacher of the department of

"Music Performance and Culture" of Bukhara State University

Abstract.. *The article discusses the meaning of the concept of interdisciplinarity in the education system in the research of foreign scientists, as well as the importance of organizing interdisciplinarity in teaching subjects in secondary schools. The effective aspects, advantages and disadvantages of using interdisciplinary communication during the lesson are analyzed. In connection with the development of evidence-based pedagogy abroad, it is worth noting publications that both praise the advantages of interdisciplinary teaching and analyze its shortcomings, and therefore the ineffectiveness of its implementation.*

Key words: *interdisciplinarity, integration, integrated days, integrated weeks, school, philosophy - literature, mathematics - natural science, modern education, multidisciplinary, interdisciplinary and metadisciplinary approaches.*

Chet elda integratsiyalashgan ta'lim g'oyasi mamlakatimizga qaraganda ancha oldin rivojlana boshladi. Integratsiyaning rivojlanishi modul tipidagi o'quv dasturlarini yaratish g'oyasiga asoslanadi (falsafa - adabiyot, matematika - tabiiy fanlar va boshqalar). Xorijiy pedagogik amaliyotda "integratsiyalashgan kunlar" va "integratsiyalashgan haftalar" keng tarqaldi. Ushbu g'oya mualliflari ushbu yondashuv samarali ekanligini ta'kidlaydilar, chunki u o'quvchilarda zamonaviy dunyoda zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon beradi: tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, tahlil qilish, umumlashtirish va nostandart echimlarni taklif qilish. Bundan tashqari, integratsiyalashgan metodologiya ko'pincha loyihalar bo'yicha jamoaviy ish bilan bog'liq bo'lgan meta-mavzu yondashuviga asoslanadi va bu, o'z navbatida, ilmiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi va muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi.

Ushbu usul ko'plab tadqiqotchilarning ishlarida ko'rib chiqilganiga qaramay, u keng qo'llanilmagan. Bu qisman ta'lim siyosati va o'qituvchining roli bilan bog'liq.

Maktab va universitet ta'limidagi integratsiyaning xorijiy tadqiqotlari mualliflari, masalan, K. S. Jbanova, A. S. Rul, S. E. Montgomeri tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar, texnik fanlarning turlari, funktsiyalari, integratsiya usullarini aniqlaydilar. Nashrlarda atamalarning aniq bo'linishi yo'q, turli mualliflar ta'riflanayotgan hodisaning tabiati bo'yicha bir fikrga kelishmagan va ta'limning integratsiyalashgan, fanlararo, multidisipliner, fanlararo va metadisiplinar yondashuvlari kabi atamalardan foydalanadilar [1].

R. A. Lonning, T. S. DeFranko va T. Vaynland tomonidan fanlararolik va o'qitishdagi integratsiya o'rtasidagi farq shundan iboratki, "fanlararo" atamasi bilim sohasini, o'quv dasturiga yondashuvni o'rganish uchun bir nechta fanlardan metodologiya va tilni ongli ravishda qo'llaydi. Markaziy mavzu, savol, muammo, mavzu yoki tajriba va "integratsiyalashgan" tushunchasi fanlararo birlik tarkibiga kiruvchi ikki yoki undan ortiq fanlar o'rtasidagi munosabatlarning xarakterini tavsiflash uchun ishlatiladi, bu ikki fan o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradi [2].

Xorijda dalillarga asoslangan pedagogikaning rivojlanishi munosabati bilan fanlararo o'qitishning afzalliklarini ham tarannum etuvchi, ham kamchiliklarini, shu bois amalga oshirish samarasizligini tahlil qiluvchi nashrlarni alohida ta'kidlash joiz. V. J. Uruga integratsiyalashgan o'quv dasturini amalga oshirishning uchta muhim sababini ta'kidladi.

Birinchidan, o'quvchilarning oldingi ta'im va shaxsiy kundalik hayoti bilan bog'langan ta'lim tajribasi yanada mazmunli bo'ladi; Integratsiyalashgan o'quv dasturi ushbu ko'plab aloqalarni osonlashtiradi, o'quvchilarga fanlararo va fanlararo aloqalarni o'rnatishga va naqshlarni aniqlashga yordam beradi. U yangi va eski bilimlarni birlashtirishni tezlashtiradi, o'rganishni yangi vaziyatlarga o'tkazadi.

Ikkinchidan, real hayot tajribalari turli sohalardan ko'nikma va bilimlarni talab qiladigan kundalik muammolarni o'z ichiga oladi. Maktab o'quv dasturi o'quvchilarni haqiqiy hayotga tayyorlash uchun shunga o'xshash vaziyatlarni simulyatsiya qilishi kerak.

Uchinchidan, zamonaviy dunyoda ijtimoiy, ekologik va boshqa muammolar fuqarolardan ko'plab sohalardagi ma'lumotlarni birlashtiradigan asosli qarorlar qabul qilishni talab qiladi, shuning uchun maktablar o'quvchilarga murakkab muammolarni hal qilish uchun turli fan sohalaridagi bilimlarni qo'llash imkoniyatini berishlari kerak [3].

Ijtimoiy fanlar, fan yoki texnologiya tsikllari doirasida o'quv fanlarini integratsiyalash o'rganish tajribasini chuqur va yaxlit tarzda integratsiyalash, o'quvchilarga bir vaziyatdan umumlashtirish va ushbu printsipni boshqasiga qo'llash

ko'nikmalarini berish orqali allaqachon to'lib ketgan o'quv dasturining doimiy kengayishini kamaytirishi mumkin.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda maktab fanlarini integratsiyalashuvining samaradorligi va uning kamchiliklari bo'yicha kamida ikkita nuqtai nazar mavjud. "Integratsiya" va "fanlararo" atamalaridan foydalanishda aniqlik yo'q. Nashrlar mualliflari maktabda integratsiyalashgan o'qitishni joriy etishdagi qiyinchiliklar va cheklovlar ro'yxatida birlashadilar [4].

Integratsiya jarayonini o'rganishda pedagog olim Yan Amos Komenskiy quidagi fikrlarni bildirgan: "Bir-biri bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa, xuddi shunday holda o'rganilishi kerak". Fanlararo bog'liqlik g'oyasiga keyinchalik juda ko'p pedagoglar yondashib, uni rivojlanishi va umumlashtirilishiga hissa qo'shdilar. D.Lokk g'oyasiga ko'ra: "Ta'lim mazmuning aniqlanishida bir fan boshqa fanlar elementlari va faktlari bilan to'ldirilishi kerak".

Xuddi shuningdek, I.V.Pestalossi o'zining tadqiqot ishida o'quv darsliklaridagi fanlararo bog'liqlik masalasiga keng to'xtalib o'tar ekan: "Bir-biri bilan bog'liq fanlarni ongingga keltir, ularni tabiatdagi uzviy bog'liqlik holatida ekanini angla" - deydi. Pestalossi bir fanning boshqa bir fandan uzoqlashuvi hatto xavfliligini ta'kidlaydi.

Fanlararo aloqa va integratsiyaning ta'lim muassasalarida o'qitish va tarbiyalashdagi ahamiyati juda ko'p pedagog olimlar tomonidan ko'rib chiqilgan. Jumladan, I.D.Zvernov, M.A.Danilov, V.N.Maksimova, S.P.Baranov, N.M.Skatkin; metodist olimlar M.R.Lvov, V.G.Goreskiy, N.N.Svetlovskaya, Yu.M.Kolyagina, G.N.Pristupa va boshqalar. Bir qator olimlar T.L.Ramzayev, G.N.Akvilev, N.YA.Vinelkin, G.V.Beltyukovlarning ilmiy ishlari boshlang'ich fanlararo va fanlar ichidagi bog'liqliklar muammosiga bag'ishlangan [5].

So'nggi yillarda fanlararo aloqadorlikning tarbiyaviy ahamiyatiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Fanlararo aloqadorlik ta'minlangan pedagogik sharoitda o'qitish jarayonida tarbiyaviy tadbirlarni amalga oshirishda o'qituvchining tutgan o'rni alohida ajratib ko'rsatish lozim. Fanlararo aloqadorlikni ta'minlashni ilmiy jihatdan asoslash maqsadida har bir o'quv fanining fanlararo aloqadorlikdagi mazmunini tanlash, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan so'nggi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda, o'quv fanlarining bir - biri bilan bog'langan tizimini shakllantirish lozim. Fanlararo aloqadorlik ta'minlanganda o'quvchilarga o'zaro bog'langan bilim va tushunchalar taqdim etiladi. Demak, "fanlararo aloqadorlik" o'quv mavzulari mazmunini atroficha ochib berish uchun zarur.

Fanlararo aloqadorlik dars mavzularining mazmunini o'rganish, undagi muhim qoidalarni ajratib olib o'zlashtirishda quyidagi jarayonlarni faollashtirish imkoniyatini beradi:

- o'quv mavzularini o'rganish jarayonida o'quv fanlariaro aloqadorlik holatini aniqlashga sub'yektiv yondashish ehtimolini pasaytirish;

- fanning muhim g'oyalarini ochib berishda birinchi darajali ahamiyatga ega bo'lgan o'quv fanlari asosiy jihatlariga o'quvchilar e'tiborini jalb etish;

- doimiy ravishda idrok etishni murakkablashtirib borib, o'quvchilar ijodiy tashabbuskorligi va o'quv-biluv faoliyati mustaqilligi ko'lamini kengaytirish, ko'p tomonlama o'quv fanlariaro aloqadorlikni samarali yo'lga qo'yish uchun didaktik vositalarning har xil turlarini qo'llab, fanlararo aloqadorlikdan foydalanish bo'yicha tashkiliy ishlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish;

- turli didaktik vositalar yordamida o'quv fanlarining o'zaro uzviy birlikda o'zlashtirilishiga erishish;

- o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida ijodiy hamkorlikni vujudga keltirish.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlash faqatgina mantiqiy qoidalar ko'rinishida berilishi kerak emas, balki unga erishish yo'llarini ko'rsatish lozim. Boshlang'ich sinflarda amalga oshiriladigan ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlash o'quvchilarning bilimlarini tizimlashtirishga, ularning mustaqil fikrlash ko'nikma va malakalarini shakllantirishga, ta'limning quyi bosqichlarida egallagan bilimlarini chuqurlashtirishga yordam beradi [6].

Bugungi kunda maktab oldida turgan yangi vazifalar bolalarni ta'lim va tarbiyalashda yangicha yondashuvlarni taqozo etmoqda. Maktab o'quvchilarini rivojlantirishning an'anaviy usullari bilan bir qatorda innovatsion o'qituvchilarning yangi usullari ham kuchayib bormoqda. Bunday sharoitda ko'plab tadqiqotchi-olimlar yangi bo'lgan yangilanish, mazmun, ta'lim va tarbiya muammolarini hal etib, "fanlararo integratsiya" mavzusida tadqiqot olib borishgan.

Ta'lim nazariyasi va amaliyotida integratsiya hamda muammosi L.N. Baxareva, V.S. Bezrukova, N.I. Vyunova, G.I. Ibragimova, I.D. Zvereva, Yu.S. Tyunnikova, V.N. Maksimova, G.F. Fedorets, O.L., L.P. Barylkina, S.I. Volkova, L.M. Dolgopolova, V.I. Ivantsova, E.L. Melnik, A.I. Popova, E.N. Potapova, E.Yu. Suxarevskaya, L.I. Tikunova, Z.P. Shabalina tadqiqotlarida o'rganilgan bo'lib, ushbu olimlar ilmiy-tadqiqot ishlarida boshlang'ich maktabda integratsiya asoslarini aniqlab, ta'limning yaxlit usullari va shakllarini belgilab berdilar.

Boshlang'ich sinflarda o'qitish va tarbiyani fanlararo integratsiyalashuvi muammosi nazariy va amaliyot uchun muhim va zamonaviydir. Uning dolzarbligi maktabga qo'yiladigan yangi ijtimoiy talablar bilan belgilanadi. Psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, umumta'lim maktablari o'qituvchilari tajribasini o'rganish boshlang'ich sinf o'quv-tarbiya jarayonida fanlararo integratsiyaning pedagogik imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmayapti, degan xulosaga kelish imkonini beradi. Fanlararo integratsiyaning metodologik va nazariy asoslari E.P. Asaulyuk, E.B. Evladova, L.P. Ilyenko, L.V. Zankova, Yu.M. Kolyagin asarlarida tahlil qilingan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Zhbanova K. S., Rule A. C., Montgomery S. E. et al. Defining the Difference: Comparing Integrated and Traditional Single-Subject Lessons // *Early Childhood Educational Journal*. – 2010. – V. 38. – P. 251–258. – URL: <https://doi.org/10.1007/s10643-010-0405-1>.

2. Lonning R. A., DeFranco T. C., Weinland T. P. Development of Theme-based, Interdisciplinary, Integrated Curriculum: A Theoretical Model // *School Science and Mathematics*. – 1998. – V. 98 (6). – P. 312–319. – URL: <https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1998.tb17426.x>

3. Wraga W. G. Toward a connected core curriculum // *Educational Horizons*. – 2009. – V. 87(2). – P. 88–96

4. Park M. Implementing curriculum integration: The experiences of Korean elementary teachers // *Asia Pacific Education Review*. – 2008. – V. 9(3). – P. 308–319.

5. Ta-limda-fanlararo-aloqadorlikning-ahamiyati.pdf.

6. Boshlang-ich-ta-lim-samaradorligini-oshirishda-fanlararo-aloqadorlikning-orni.pdf.

7. Хасанов, Х. Р. (2020). Культура и искусство в эпоху Амира Темура и темуридов. *Вестник науки и образования*, (21-2 (99)), 119-122.

8. Ravshanovich, Hasanov Halim. "MUSIQA DARSLARINI O'QITISHDA FANLARARO ALOQADORLIKNING AHAMIYATI." *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH* 6.6 (2023): 11-14.

9. Ravshanovich, Hasanov Halim. "SAN'AT MAKTABI O'QUVCHILARINI MAQOM ASHULALARI VOSITASIDA ESTETIK TARBIYALASHDA FANLARARO ALOQADORLIK." *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION* 2.20 (2023): 39-42.

10. Ravshanovich, Hasanov Halim. "MUSIQA DARSLARIDA VATANPARVARLIK HISSINI SHAKLLANTIRISHDA FANLARARO ALOQADORLIK." *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI* 2.20 (2023): 492-494.

11. Ravshanovich, Hasanov Halim. "O'QUVCHI YOSHLARDA IJRO MALAKALARINI O'STIRISHDA FANLARARO ALOQADORLIK." "USA" *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE TOPICAL ISSUES OF SCIENCE*. Vol. 8. No. 1. 2023.

12. Ravshanovich, Hasanov Halim, and Xudoyberdiyev Jahongir Hakimovich. "ESTETIK TARBIYA BERISH JARAYONIDA O'ZBEK XALQINING MUSIQIY MEROSIDAN FAYDALANISH." *World of Science* 6.6 (2023): 73-74.

13. Ibragim Fayzullayevich Kayumov XALQ QO'SHIQLARI ASOSIDA BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQIY MALAKASINI O'STIRISH USULLARI // Scientific progress. 2021.

14. Каюмов Ибрагим Файзуллаевич ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИСТОКИ МУЗЫКИ // Academy. 2020. №11 (62)

15. Каюмов Иброхим Файзуллоевич, Жураева Мафтуна МЕСТО МУЗЫКИ В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ 5-7 КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ // Проблемы педагогики. 2020. №3 (48). URL

16. Kayumov, I. F. "Values and aesthetic factors in the formation of culture and art." International Engineering Journal For Research & Development 12 (2020): 1.

17. Ибодов, У. Р. (2020). ИНСТРУМЕНТАЛЬНАЯ МУЗЫКА КАК ОРУДИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ НА ЧЕЛОВЕКА. *Рекомендовано к печати Ученым советом Института психологии имени ГС Костюка НАПН Украины (Протокол № 14 от 28 декабря 2020)*, 336.

18. Салимов, Ш. Ш. О., & Каримов, О. И. (2024). Связь общей теории музыки с психологическими особенностями в ракурсе сольфеджио. *Science and Education*, 5(1), 214-219.

19. Islamovich, K. O., & Raufovich, K. R. (2023). Scientific-historical and theoretical-pedagogical principles of the violin. *Miasto Przyszłości*, 33, 67-71.

20. Islamovich, K. O., & Durdimurotovna, Q. G. (2023). Formation of vocal-choir skills in music lessons. *Miasto Przyszłości*, 33, 57-62.

22. Islomovich, K. O. (2022). Musiqa darslarida o'quvchi yoshlarda ong, milliy tafakkurni o'stirishni shakllantirishning vositalari. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 1(12), 264-26

23. Камолов Ш. Х., Бомуродов Ш. Ш. Педагогический характер студенческой молодежи и психологический подход //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 60-62.

24. Камолов Ш. Х. Приёмы и методы преподавания музыки в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 602-607.

25. O'quvchi-yoshlarni mumtoz musiqa asarlari va xalq og'zaki ijodi namunalari bilan tanishtirishning ahamiyati SX Kamolov, Scientific progress, 2021